BEËINDIGING KOUDE OORLOG

25 JAAR GELEDEN

Luitenant-kolonel b.d. R.H. Rijntalder

DEEL 2

HERINNERINGEN AAN MIJN ACTIEVE DIENSTTIJD TIJDENS DE GEWAPENDE VREDE

In het eerste deel heb ik u geïnformeerd over de visie van de Nationaal Territoriaal Commandant (NTC) betreffende de inrichting van oorlogscommandoposten voor de Provinciaal Militaire Commando's. In het tweede deel over de territoriale beveiliging en verdediging treft u een overzicht aan per provincie van de in gebruik zijnde infrastructuur in vredestijd en de uitvoering van de beleidsvoornemens van de NTC voor de inrichting van tijdelijke- en definitieve oorlogscommandoposten. →

Provincie Noord-Holland

Het Provinciaal Militair Commando in Noord-Holland (PMC-NH) was, evenals de voorgaande organisatie, het Territoriaal Commando Noord-Holland (TCNH), lange tijd gehuisvest in villa Eikenrode in Heemstede. Het verbindingscentrum ten behoeve van de PMC-NH en de overige militaire objecten in de provincie Noord-Holland waren ondergebracht in het koetshuis behorende bij deze villa. Deze infrastructuur was onvoldoende geschikt voor de taken van het PMC en het verbindingscentrum verkeerde in slechte staat. De technische en fysieke beveiliging voldeden geenszins aan de gestelde normen hieromtrent.
De PMC-NH vertrok in 1980 naar een nieuwe vestiging in een monumentale villa in de Van Eeghenstraat in Amsterdam, dicht bij de ingang van het Vondelpark. In deze dubbele villa waren ook enkele andere onderdelen van defensie ondergebracht, waaronder de Koninklijke Marechaussee, de Nationale Reserve en een afdeling van de geheime stay-behind-organisatie "Operatiën en Inlichtingen" (O&I, ook wel bekend als de Nederlandse Gladio organisatie).

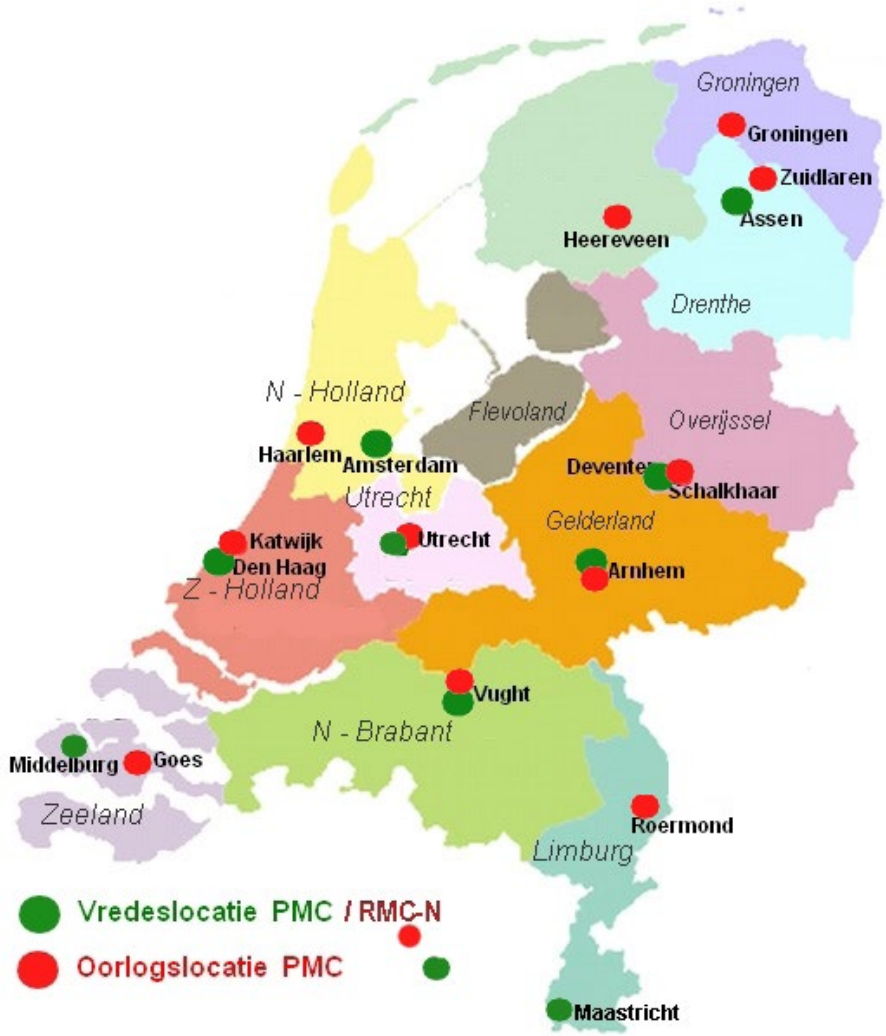

Overzicht locaties PMC'n in de periode 1970 – 1990

Enige tijd later verhuisde ook het verbindingscentrum vanuit Heemstede naar Amsterdam. In de voormalige Oranje-Nassaukazerne was een vleugel van het hoofdgebouw beschikbaar gekomen, waar na renovatie en aanpassing, een fraai verbindingscentrum werd gerealiseerd. Opmerkelijk is, dat als voorloper op de vestiging van een verbindingscentrum, in de Oranje Nassaukazerne in de 19e eeuw al een duivenonderkomen van de Militaire Postduivendienst was ondergebracht. In 1987 werden de PMC-NH en het verbindingscentrum weer gecoloceerd in het voormalig kantoorpand van Getronics, dat door defensie was aangekocht voor de huisvesting van de vele kleinere verspreide onderdelen in Amsterdam. Onder de naam Kolonel Sixkazerne begon het kantorenpand aan een nieuw leven.
Aangezien er op korte termijn geen geschikte locatie beschikbaar was voor de inrichting van een beschermd onderkomen voor een commandopost voor het Provinciaal Militair Commando Noord-Holland werd besloten een interim commandopost in te richten in de Ripperdakazerne in Haarlem. Later kwam in Haarlem een bunker van de voormalige BB-organisatie beschikbaar voor de inrichting van een definitieve commandopost.

Villa aan de Van Eeghenstraat in Amsterdam, gedurende vele jaren het onderkomen van het Provinciaal Militair Commando Noord-Holland (foto: Marechausseemuseum, Buren)

Provincie Zuid-Holland

Het Provinciaal Militair Commando in Zuid-Holland (PMC-ZH) was lange tijd gehuisvest in een statig pand in de Surinamestraat in Den Haag. Voor de inrichting van een oorlogscommandopost voor de PMC-ZH viel de keuze op de beschikbare accommodatie van het voormalige Duitse bunkercomplex in de zuid-duinen langs de kust bij Katwijk. Dit complex bestond uit een aantal bunkers die ook in gebruik waren bij het

Duitse bunker 117 in de duinen bij Katwijk; in de jaren zeventig en tachtig in gebruik als commandopost voor de PMC Zuid-Holland. (foto: Ikol b.d. L.C. van der Weel)

Commando Verbindingen KL voor een van de radioparken.
Begin jaren jaren zeventig beschikte de PMC-ZH in oorlogstijd nog over een zogeheten sectorcommandant in Rotterdam. De commandopost van deze sectorcommandant was ondergebracht in een bunker aan de Daltonlaan in Rotterdam. Deze bunker was tot de reorganisatie van het Korps Luchtwachtdienst van de Koninklijke luchtmacht in 1964 in gebruik geweest als luchtwachtcentrum. Deze bunker is inmiddels verdwenen en niets op deze locatie herinnert meer aan de militaire aanwezigheid tijdens de Koude Oorlog.

Provincie Zeeland

De Provinciaal Militair Commandant in Zeeland (PMC-Zld) was lange tijd gehuisvest in het karakteristieke en monumentale herenhuis aan de Dam 39 in Middelburg. In een latere periode de verhuisde de PMC naar beschikbare accommodatie in de toenmalige Generaal-majoor Berghuiskazerne in Middelburg. De PMC-Zld verkeerde in de gunstige omstandigheden dat voor de oorlogslocatie kon worden beschikt over een beschikbare grote bunker in Kloetinge in de buurt van Goes.
Deze bunker werd medio jaren vijftig gebouwd ten behoeve van de coördinatie van de territoriale luchtverdediging in de regio zuidwest Nederland. Deze voormalige AAOC-bunker (Anti Aircraft Operation Centre) was nagenoeg identiek aan de bij verbindelaren meer bekende bunker in Bilthoven, die in de beginperiode na de oplevering eenzelfde functie had als de bunker in Zeeland.

Op de foto de ingangspartij van de bunker. De betonnen aanbouw voor de hoofdingang diende als bescherming tegen de mogelijke effecten van een nucleaire of conventionele aanval.
De bunker bleek een prima locatie zowel voor de interim inrichting van een commandopost als voor de latere definitieve commandopost voorzien van EMP-beveiliging.

Middelburg, Dam 39, Rijksmonument en jarenlang de vredeslocatie van het Provinciaal Militair Commando Zeeland (foto: Ikol b.d. L.C. van der Weel)

Goes, ingang van de bunker voor de luchtverdediging in de jaren vijftig; oorlogscommandopost voor de PMC-Zeeland tijdens de Koude Oorlog (foto: Ikol b.d. L.C. van der Weel)

1. Vredes- tevens oorlogslocatie PMC-Utrecht anno 1987. Geheel links de antennemast van het ASCON. (foto: Utrechts Archief) 2. Villa Jongerius in verval na vertrek defensie. 3. Villa Jongerius, Party- en Evenementencentrum anno 2015. (foto: kap b.d. A.J.J. Buitendam). 4. Lgen Knoopkazerne, modern kantorenpand van de KL aan de Croeselaan, vredes- en oorlogslocatie van de PMC Utrecht vanaf 1987.

Provincie Utrecht

In Utrecht, waar de PMC-Ut gevestigd was in de monumentale villa Jongerius, grenzend aan het militaire complex aan de Overste Den Oudenlaan, werd besloten de interim OCP in te richten in de kelder van deze villa. In een later stadium zou in de kelderverdieping van de nieuwbouw van de Knoopkazerne aan de Croeselaan (1987) de definitieve beschermde- en EMP-beveiligde commandopost voor de PMC-Ut worden ingericht. De karakteristieke villa Jongerius stamt uit 1938 en werd in opdracht van Jan Jongerius, eigenaar van de naastgelegen carrosserie- en constructiewerkplaats gebouwd. In 1955 ging het bedrijf failliet en werd defensie eigenaar van het complex met de villa. Nadat de Provinciaal Militair Commandant eind jaren tachtig het pand verliet raakte het in verval. Na een periode met bezetting door krakers en dreiging van sloop, werd door initiatief van de stichting Vrienden van het Jongeriuscomplex de villa behouden.

Begin van deze eeuw verwierf het pand de status van Rijksmonument en werd er in de periode 2010 - 2012 een ingrijpende renovatie uitgevoerd. Het voormalige woonhuis van de familie Jongerius en het latere hoofdkwartier van het Provinciaal Commando Utrecht is thans in gebruik als verhuurlocatie voor onder meer evenementen, vergaderingen, trainingen, workshops en recepties.

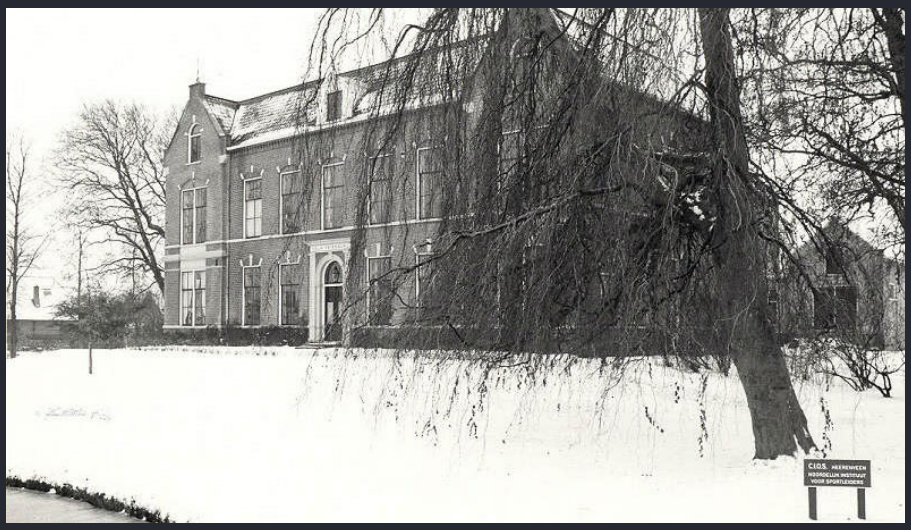

Het buiten Nieuw Friesburg in Heereveen; in de periode eind jaren zeventig/begin jaren tachtig het oorlogsonderkomen voor de PMC-Friesland. Op de voorgrond is het informatiebord van het CIOS nog net zichtbaar

Provincies Friesland, Groningen en Drenthe

Voor de drie noordelijke provincies, die in vredestijd werden bestuurd door het Regionaal Militair Commando in Assen, was de situatie als volgt. Voor de provincie Groningen werd de commandopost voor de PMC ingericht in een verlaten luchtwachtcentrum van het voormalige Korps Luchtwachtdienst op het terrein van de toen nog deels bestaande Van Rabenhauptkazerne aan de Hereweg in Groningen.

Voor de provincie Friesland was helaas geen militaire locatie beschikbaar. Er werd dispensatie verleend om een interim-OCP in te richten in een civiele locatie. Hiertoe werd gekozen voor het uit 1872 daterende statige buiten Nieuw Friesburg, sinds 1893 in gebruik als bejaardentehuis en na de sluiting hiervan vanaf 1974 de vestiging van het sportopleidingscentrum CIOS in Heerenveen.
In een later stadium werd een optie uitgewerkt om de bouw van een beschermd onderkomen voor de PMC Friesland (PMC-Fr) te colokeren met een gepland nieuwbouw Nucleair Chemisch Onderkomen (NCO) voor het telefoondistrict Leeuwarden van de PTT. Hoewel de voorbereidingen van deze collocatie, inclusief bouwontwerp en financiering in een vergevorderd stadium waren, werd door de juridische dienst van defensie deze oplossing sterk ontraden. Militair en burgerpersoneel in oorlogstijd, werkzaam in een en hetzelfde gebouw zou de beschermde status van het burgerpersoneel sterk ondermijnen en niet meer de bescherming bie-

Nieuw Friesburg, anno 2016, multifunctioneel bedrijfsverzamelgebouw. (foto: Mieke Nijland, Heereveen)

den van de Conventie van Geneve. Om deze reden werd het project stopgezet. Wie zich nog eens wil verdiepen in de historie van de villa Nieuw Friesburg, in de jaren tachtig met een oorlogsbestemming voor de staf van de PMC- Fr, kan de website van de geschiedenis van de wijk Heerenveen-Midden eens raadplegen. Voor de provincie Drenthe werd besloten om zowel de interim-OCP als de toekomstige locatie voor de nieuwbouw van een beschermd onderkomen te projecteren op de Adolf van Nassaukazerne in Zuidlaren.

Provincie Overijssel

Het Provinciaal Militair Commando Overijssel (PMC-Ov) kent een lange traditie in de militaire historie. De eerste organisatie die belast was met het provinciaal militair bestuur dateert al van 1814. Het PMC-Ov werd gekenmerkt door vele organisatievormen en vele standplaatsen. Vanaf 1970 was het Commando gevestigd in een karakteristieke villa aan de Kapjeswelle nummer 3 in Deventer. In 1987 verhuisde de PMC-Ov naar een kantorenpand aan de Kamperstraat.

Het pand aan de Kapjeswelle voldeed niet aan de vastgestelde criteria voor de inrichting van een oorlogscommandopost, waarop werd besloten een interim commandopost in te richten in het stafgebouw op de Westenbergkazerne in Schalkhaar. De antennemast voor het bij de OCP behorende ASCON-straalverbindingsstation werd zodanig geprojecteerd dat dit station in een latere fase ingepast zou kunnen worden in een nieuw te bouwen beschermd onderkomen.

Deventer, Kapjeswelle 3, vredeslokatie PMC-Overijssel

Midden jaren tachtig werd om financiële redenen besloten om af te zien van de nieuwbouwplannen voor onderkomens ten behoeve van de Provinciaal Militaire Commando's. In de diverse regio's werd bezien of vrijkomende bunkers van de Civiele Verdedigingsorganisatie (CV) of de Bescherming Burgerbevolking (BB) in aanmerking konden komen voor de inrichting van een militaire commandopost. In de provincie Overijssel werd hiertoe een optie genomen op de voormalige CV-bunker op de Holterberg.

Provincie Gelderland/ Flevoland

In de hoofdstad van de Provincie Gelderland (PMC-Gld) waren het Provinciaal Militair Commando en haar voorgangers, het Garnizoenscommando en het Territoriaal Commando Gelderland (TCG), lange tijd gehuisvest in het voormalig uit 1889 daterende regionaal militair hospitaal Onder de Linden. Als gevolg van de bezuinigingsmaatregelen, bekend onder de benaming Operatie Chirurg, werd in 1964 een ingrijpende reorganisatie van de Militair Geneeskundige Dienst aangekondigd. Dit had onder meer tot gevolg dat het militair hospitaal in 1966 werd gesloten. De gebouwen kregen een nieuwe bestemming. Zo werd het hoofdgebouw in gebruik genomen door de staf van de 3e Divisie van de Koninklijke Marechaussee.

De overige gebouwen kwamen ter beschikking van het Garnizoenscommando en het toen nog geheten Territoriaal Commando Gelderland. Na de definitieve afstoting van het complex Onder de Linden eind jaren zestig werd de Menno van Coehoorn het domein van het territoriaal commando en de vesti-

Terrein van voormalige Menno van Coehoornkazerne anno 2016 (foto: Ikol b.d. R.H. Rijntalder)

gingsplaats van het in 1970 opgerichte PMC-Gld.
Voor de in 1987 ontstane 12e provincie Flevoland werd besloten geen apart militair commando op te richten, maar de belangen te laten behartigen door de PMC-Gld.

Als oorlogslocatie was door het PMC in eerste instantie de locatie van het Instituut voor Toepassing van Atoomenergie in de Landbouw (ITAL), gelegen aan de Keijenbergseweg in Wageningen voorbestemd voor oorlogslocatie. Het ITAL was destijds gevestigd in een aantal gebouwen op het landgoed Oostereng en was nauw verbonden aan de toenmalige Landbouwhogeschool in Wageningen. Omdat deze locatie niet voldeed aan de door NTC vastgestelde normen voor de inrichting van een interim oorlogscommandopost, werd deze locatie uiteindelijk afgewezen. In de provinciehoofdstad Arnhem en ook op militaire infrastructuur in de omgeving was niet direct zicht op een geschikte locatie voor het realiseren van een beschermd onderkomen als definitieve commandopost. Voor de provincie Gelderland werd besloten de Menno van Coehoornkazerne voorshands tevens te benutten als oorlogslocatie.

Provincie Noord-Brabant

In de provincie Noord-Brabant was de PMC (PMC-NBr) vanaf de oprichting in begin jaren zeventig gevestigd in de Van Brederodekazerne in Vught. Begin jaren tachtig werd voor de regio Vught (Frederik Hendrik-, Lunetten- en Van Brederodekazerne) een uitgebreid programma vastgesteld voor de herschikking en nieuwbouw van de militaire infrastructuur. In het uitgebreide programma voor nieuwbouw en renovaties van gebouwen werd ook met prioriteit de nieuwbouw van een beschermd onderkomen voor het PMC-NBr opgenomen. Besloten werd om het regionaal verbindingscentrum van het AVKL (Algemeen Verbindingsstelsel Koninklijke Landmacht) in die regio te colokeren met de com-

Ingang Van Brederodekazerne anno 2016; thuisbasis van de staf van het Genie Opleidingscentrum. Vanaf de oprichting in 1974 tot de opheffing in 1995 tevens de vredeslokatie van de PMC Noord-Brabant in gebouw N. (foto: Ikol b.d. R.H. Rijntalder)

In het midden de aanbouw van gebouw K, te midden van de buitenopstellingen van de Historische Collectie van de Genie. (foto Ikol b.d. R.H. Rijntalder, apr. 2016)

mandopost. Het grote voordeel hiervan was dat een deel van de te bouwen commandopost in vredestijd al operationeel was en het verbindingscentrum in oorlogstijd direct ter beschikking stond van de PMC.

Met deze optie had Brabant de primeur voor de in de toekomst gewenste beschermde onderkomens met alle moderne communicatievoorzieningen zoals in de planning voor de territoriale sector waren opgenomen. Het nieuwe onderkomen voor de PMC-NBr werd gerealiseerd in de kelder van gebouw K met de dan nog aanwezige waterzuiveringsinstallatie van het voormalige concentratiekamp Vught. In het derde deel van mijn artikel over de territoriale beveiliging en verdediging kom ik nog nader terug op deze moderne oorlogscommandopost voor de PMC-NBr.

Provincie Limburg

De Provinciaal Militair Commandant in de provincie Limburg (PMC-Lb) was gehuisvest in een monumentale pand uit de 16e eeuw, de Hoofdwacht op het Vrijthof in Maastricht. Voor de vredestaken een prachtige en representatieve locatie, maar ongeschikt voor het onderbrengen van een oorlogscommandopost. De locatie voldeed niet aan een aantal belangrijke criteria voor de keuze van een OCP en bovendien gaf de status van Rijksmonument van het pand een aantal beperkingen. Andere militaire locaties in Maastricht, zoals bijvoorbeeld de Tapijnkazerne of de Marechausseekazerne, boden onvoldoende mogelijkheden voor de inrichting van een OCP. Bovendien bleek de realisatie van een straalzenderaansluiting op het centrale netwerk van ASCON vanuit Maastricht nauwelijks mogelijk.
De werkgroep belast met de vaststelling van de locaties voor de oorlogsonderkomens van de PMC'n kwam met het voorstel om de OCP in te richten in de toenmalige Ernst Casimirkazerne in Roermond. Dit voorstel stuitte echter op heftig verzet van de zijde van de PMC.
De PMC-Lb achtte het noodzakelijk dat de OCP in Maastricht zou komen.

Hoofdwacht aan het Vrijthof in Maastricht, jarenlang de representatieve vredeslocatie van de Provinciaal Militair Commandant Limburg.

Villa aan de Hubertuslaan in Maastricht, in dit pand waren de telefooncentrale en het verbindingscentrum voor de PMC Limburg ondergebracht.

De strategische ligging van Maastricht ten opzichte van de buurlanden, de gewenste korte fysieke afstand tussen OCP en de locatie van het openbaar bestuur in de provincie en de aanwezigheid van het belangrijke NAVO-hoofdkwartier in de Cannerberg waren voor de PMC belangrijke redenen om in oorlogstijd in Maastricht te willen blijven. De beide 'partijen' kwamen niet tot een oplossing.

De keuze voor de definitieve locatie werd met alle voor- en nadelen voorgelegd aan de bevelhebber, die uiteindelijk de knoop doorhakte en Roermond aanwees als locatie voor de OCP voor de PMC-Lb.

Voormalig Fort Wierickerschans met een rijke militaire historie, ook voor radioverbindingen tijdens de Koude Oorlog. (foto: FortWierickerschans)

Radioparken

Naast de al beschreven telefoon- en telegraafverbindingen beschikte de Nationaal Territoriaal Commandant (NTC) ook over een drietal radionetten voor de commandovoering. Met deze drie zogeheten territoriale commandonetten (tco-netten) werden de radioverbindingen met de provinciale militaire commando's in respectievelijk West-, Noord/Oost- en Zuid-Nederland onderhouden. De zend- en ontvangapparatuur waren ondergebracht in een drietal radioparken, gelegen op respectievelijk het Schefferkamp in de Lier, het bunkercomplex in de duinen bij Katwijk en op het voormalig fort Wierickerschans. De bediening van de apparatuur vond plaats met afstandbediening via vaste PTT-verbindingen vanuit de commandobunker van de NTC in Gouda of vanuit de commandobunker van de BLS in Den Haag, die tevens als reservecommandopost voor de NTC fungeerde.

Een heel bijzondere locatie voor een van deze radioparken was wel het Fort Wierickerschans, van oorsprong een verdedigingswerk uit de zeventiende eeuw, deel uitmakend van de Oude Hollandse Waterlinie. Nadat dit fort haar strategisch belang in de landsverdediging verloor werd het in de achttiende eeuw ingericht als buskruitmagazijn. In de negentiende eeuw diende het fort onder meer als interneringskamp, opslagruimte voor het Legermuseum en trainingscentrum voor bewakingshonden.

Nadat in het begin van deze eeuw defensie het fort afstootte vestigde Staatsbosbeheer zich enige tijd op dit bijzondere complex. In 2004 werd de Stichting Fort Wierickerschans de beheerder van het complex dat thans een multifunctionele functie heeft als Party- en Congrescentrum. Wie nog eens kennis wil nemen van de rijke militaire historie van het fort in combinatie met de huidige eigentijdse invulling raad ik aan een bezoek te brengen aan de website van de Stichting: www.fortwierickerschans.nl. Slechts weinigen zullen weten dat dit voormalige fort uit de gouden eeuw ook een belangrijke rol heeft vervuld in de radiocommunicatie voor de territoriale beveiliging tijdens de Koude Oorlog.

Samenvatting en afsluiting

Met dit tweede deel van mijn artikel over de territoriale beveiliging en verdediging gedurende de Koude Oorlog in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw heb ik u een beeld geschetst van de in gebruik zijnde infrastructuur ten behoeve van de Provinciaal Militaire Commando's in vredestijd en de noodzaak en wijze van realisering voor het inrichten van interim-commandoposten.

De concretisering van de bouw van definitieve beschermde oorlogscommandoposten voor de PMC'n op de langere termijn is eveneens door mij aangegeven. Niet opgenomen in mijn verhaal is dat in deze periode ook de oorlogscommandoposten van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten (BLS) in de Julianabunker in Den Haag en de oorlogscommandopost van de Nationaal Territoriaal Commandant (NTC) in de bunker onder de Willem-Alexanderkazerne in Gouda werden aangepast en voorzien van beschermingsmaatregelen tegen de effecten van een eventuele EMP. Deze beide commandoposten dienden wederzijds als elkaars reserve CP.

In het derde en laatste deel van dit artikel zal ik nader ingaan op de wijze van realisering van de diverse commandoposten en de bijbehorende communicatiesystemen.